

מגרש הנחלה - החלום ושברו

עו"ד שמואל שמיר

גאולת הקרקע היתה מאז ומתמיד משאת נפשו של היהודי המאמין בתקומת העם ושיבתו לאדמתו. יהודים קנו ארבע אמות מאדמת ארץ-ישראל בשבתם בגולה. גאולת הקרקע התבטאה בחלומות, בשאיפות, בשירה ובמחקר ולפעמים גם בעלייה והתיישבות בארץ-ישראל.

לא קל היה לאדם מישראל לנטוש את קהילתו, חברתו, מקום מגוריו ועסקיו ולעלות להתיישב בארץ-הקודש. העלייה נעשתה ביבשה ובים, על גבי סוסים וגמלים ובאוניות מפרש וקטור, אך היא נמשכה כל הדורות; לפעמים טיפין טיפין, ולפעמים בהמונים.

בימינו, בסוף המאה העשרים, שעה שאנו חוזים, מרגישים וקולטים את העלייה המאסיבית של יהדות בריה"מ, המלווה בברכת ובעזרת מוסדות המדינה והתנועה הציונית בעולם, קשה לחזור ולהשוות עלייה זו עם העלייה מארצות המגרב בשנות השמונים של המאה שעברה.

עליית יהודי מרוקו, טוניסיה ואלג'יר במאה שעברה, נבעה מהכרה דתית לאומית. היא זרמה לאטה אך ברציפות. יהדות זו לא עלתה על בריקדות (ולא הפגינה כדוגמת ואדי סליב - כפי שחזינו בשנות החמישים של המאה הזו), אלא השתלכה בעבודת בניין ויצירה, מסחר ועשייה בשטחים ובמקומות שונים בארץ.

עולים אלה שהתפזרו לירושלים, צפת, טבריה וחיפה, ניסו כוחם בעבודות כפיים ומסחר. בירושלים הצטרפו לעדת המערבים ולשכונות בהן גרו בעיר העתיקה (ברחוב השושלת) ובשכונת הנחלאות, נחלת ציון וסביבותיה. בחיפה, בטבריה ובצפת, התגוררו סביב לבתי הכנסת.

עם הגיעם לארץ-ישראל, עולים אלה חיפשו את מחיתם בעבודות ומלאכות יד בדברי קודש, בדפוס (הדפסת ספרי קודש), בכתב (סופרי סת"ם) ובעבודות אמנות של מוצרי קודש וחול מכסף ונחושת. נוסף לעבודות אלה ניסו העולים למצוא פרנסתם ביבוא, יצוא ומסחר באריגים, מוצרי דת וכן בייצוג של חברות ביטוח.

העלייה לארץ זרזה את רכישת הקרקעות להתיישבות ולבניית שכונות חדשות. כך התפתח רעיון הנחלאות למיניהן.

כך הוקמו "נחלת ישראל רמה" (מיסודם של ישראל רובינשטיין ויצחק רבלין); "רמתים צופים" (מיסודו של הרב עקיבא שלוינגר); "נחלת דוד" (מיסודם של הרב חזקיה שבתאי והולצמן); "כפר ביתר" (מיסודם של מרים פלז ואחרים) וחברת "נחלת ישורון בע"מ" ועוד.

נביא פה את סיפורה של "נחלה" שנרכשה אך לא קמה. סיפור זה מדגים את החלום ושברו.

היה זה רעיון של משה חי ב"ר יוסף בן נאים.*

אביו עלה מטיטואן; משה נולד בתרמ"ה 1885 בירושלים והיה פעיל בעיר עד פטירתו בא' בשבט תרפ"ו, 16.1.1926. היה זה איש רב פעלים, שצעדיו הראשונים לפרנסתו היו במלאכת סת"ם, ואחר במסחר, ביבוא וייצוא של ספרי תורה, תפילין, רצועות, מזוזות, מגילות, נרות, טליתות, ציציות,

* ראה עליו ב"יהודי המזרח בארץ ישראל", מאת א"ד הגאון, עמוד 448.

מפות, כיסי תפילין, ציורים, תיקים ועמודים מעצי זית לספרי תורה, סכינים לשחיטה, אבני השחזה, שופרות, אתרוגים ולולבים.

בתרס"ט (1909) השתתף בייסוד עיתון "החרות". במשך שנה אחת, השתתף בהוצאתו לאור של העיתון, יחד עם משא א' עזריאל. לפני מלחמת העולם הראשונה, נסע בשליחות "בית חינוך עיוורים" לאלג'יר ולמרוקו ושהה שם כ-3 שנים. בשובו לירושלים ביצר את עסקו וחזיק את קשריו עם חו"ל. שימש שנים רבות כסוכן של חברת ביטוח צרפתית, עסק בענייני ציבור והקים את אגודת "אהבה ואחוה" וכן את קבוצת "הנחלה". נמנה עם מייסדי וחברי "ועד העיר היהודי ירושלים", וכן עם מייסדי האגודה "הלוואה וחסכון", שהפכה אח"כ לבנק. הוא היה גם חבר ב"ועד העדה המוגרבית".

ערב מלחמת העולם הראשונה, רכש בן נאים ממוחמד בדר, חלקת קרקע של 35 דונם בערך, משני צדי הכביש המוביל מירושלים ליפו, בקילומטר הרביעי, בליפתא. יחד עם חבריו חיים מיכל מיכלין, יוסף יסולה וניסים אופלטקה, הוא ייסד אגודה שנשאה את השם "למטרת בניין פרור ושכונה חדשה", על דרך יפו, בקרבת בית מושב הזקנים המאוחד. פרוץ המלחמה העולמית הראשונה, מותו בטרם עת בשנת ה-41 ולאחר מכן מאורעות הדמים שהתחוללו ב-1929 וב-1936 קטעו את ביצוע רעיון הקמת השכונה. בסוף המאמר, בעמ' 6 מובא העתק המפה לפיה נרכשה הקרקע מתושבי ליפתא. מחיר הקרקע נקבע בנפוליאונים של זהב.

חברו של בן נאים, יוסף (ישלום) יסולה, היה בין המייסדים והיוזמים הנוכרים לעיל. הוא נולד בעיר לריסה שביוון, בשנת תרי"ז-1857, ונפטר בירושלים ב-1944. הוא עלה לארץ ממניעים דתיים ציוניים, יחד עם אשתו ושני בניה, בשנת 1912.

מיד לאחר עלייתו לארץ, השקיע מאמציו לפיתוח תעשיית ייצור הפחם. הוא חקר יער גדול של עצים להסקה בא-אסלט שבעבר הירדן המזרחי והעסיק שם פועלים בדואים לכריתת העצים ולייצור הפחם בתהליך הבערה, במתקנים שהקים במקום. המוצר המוגמר היה פחם עץ. פחם זה הועמס על גבי גמלים והועבר לירושלים. במלחמת העולם הראשונה שימש ישלום, ספק ראשי של פחם לצבא העותמני. בשלהי מלחמת העולם, ולפני תבוסת הצבא העותמני, הוחרמו כל נכסיו.

בעשור השני והשלישי של המאה, הוא עסק במסחר בנכסי דלא נידי. עם שלושת שותפיו אופלטקה, מיכלין ובן נאים, הוא הקים את אגודת "הנחלה" במטרה לייסד יישוב יהודי על דרך יפו, בקרבת בית מושב הזקנים של עדת האשכנזים (רוממה-ליפתא). ברם, חלום זה לא התגשם. לאגודת "הנחלה" הצטרפו 56 חברים (רשימת החברים מופיעה בסוף המאמר). כל חבר רכש יחידה בשטח של 1000 אמות. כל חבר ב"נחלה" שילם נפוליאון אחד ששוויו היה 150 פרנקים צרפתיים או 12 לירות מצריות. אולם, פעולת ההתנחלות של החברים לא יצאה אל הפועל, רעיון ההתיישבות במקום נדחה יובל שנים. רק בשנות השמונים של המאה שלנו הוקמה במקום "רמת תמיר".

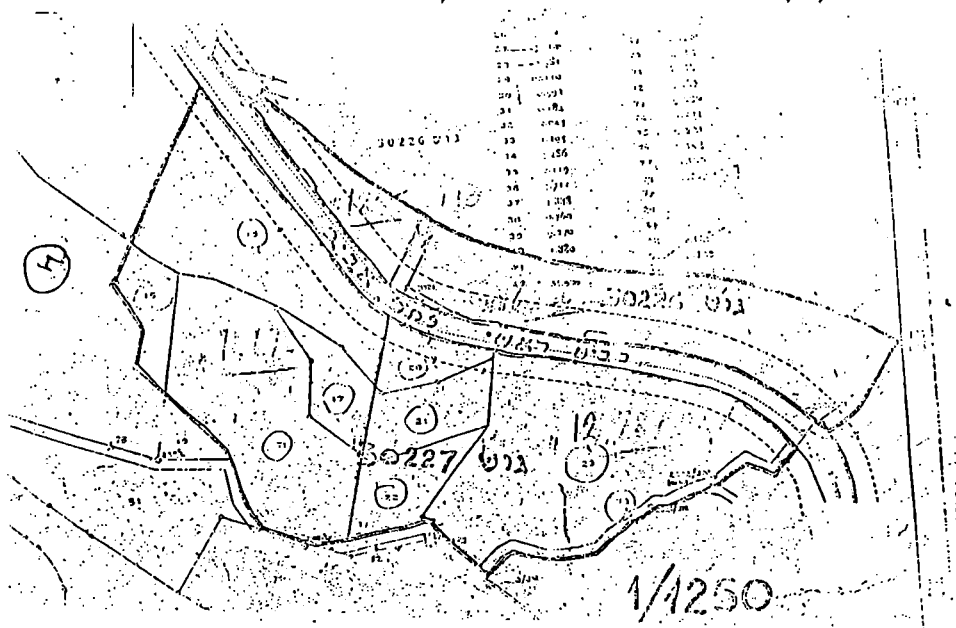
מותו של חי בן נאים, ואחר-כך המאורעות שפרצו בארץ, קטעו את תוכניות ההתיישבות. הקרקע נמסרה בנאמנות ל"הלוואה וחסכון ירושלים אגודה שיתופית בע"מ", על-פי שטר נאמנות שנחתם בפני בית הדין הרבני בירושלים, על-ידי האפוטרופוס של עזבון משה בן נאים. בשטר הנאמנות ניתנו הוראות להעביר את הקרקע על שם הרוכשים השונים. קרקע זו עברה הסדר קרקעות וב-1979 נרשמה על שם "הלוואה וחסכון" מבלי לציין שהיא בנאמנות או בשם מושאל.

בשנת 1955 הוכנה תוכנית מתאר שכללה את המקרקעין בחלקה הנ"ל. לפי תוכנית זו, החלקה סווגה כשמורת טבע. משנתברר להנהלת "הלוואה וחסכון" כי לא ניתן לשנות את ייעוד הקרקע ושהמשך החזקה בקרקע גרם לה, לטענתה, להפסדים, היא פתחה בהליכים למכירתה. ב-25.10.71 נעשה הסכם למכירת הקרקע על ידי "הלוואה וחסכון ירושלים" ל-"א. טרגר חב' להשקעות ובניין בע"מ" ו-"א. הרבסט בע"מ", בערבות הדדית, בשם חברת "רמת תמיר", תמורת תשלום בסך 200,000 ל"י. התמורה שנתקבלה הוחזקה על ידי "הלוואה וחסכון" בחשבון נפרד, בלי הצמדה וריבית. המכירה בוצעה על שם חברת "רמת תמיר". נעשה ניסיון לעכב את המכירה, אך הוא נכשל. התוצאה היתה: אלה מבין צאצאי המורישים אשר הוכיחו את זכותם, זכו, לאחר מאבקים משפטיים רבים, לקבל שווה פרוטה בלבד עבור חלקם בקרקע של מורישיהם.

מובאים להלן הצילומים הבאים:

1. מפת הקרקע שנרכשה על-ידי משה חי בן נאים.
2. תקנות "הנחלה", אגודה לקניית ומכירת קרקעות בסביבי ירושלים ת"ו."
3. רשימת חברי "הנחלה".
4. נייר המכתבים של משה חי בן נאים.
5. תמונתו של יוסף (יסולה) משולם בדרכונו.

1. מפת הקרקע שנרכשה על-ידי משה חי בן נאים.

3. רשימת 43 חברי "הנחלה"
רשימת הזכאים לקרקע "הנחלה"

מספר מגרשים

1	נסים חביליו, ע"י בנו שמואל חביליו	1.
1	יחיא לוגאשי, ע"י עו"ד ברנבלום, (העבר לבית אולפנא)	2.
2	מרקו כהן ז"ל, ע"י בנו עזרא כהן	3.
3	אברהם צוריאנו, ע"י יצחק צוריאנו	4.
3	אברהם אנגיל ז"ל, ע"י עו"ד אברהם אנגיל	5.
1	יהודה אמון	6.
2	יעקב ארואסטי ואחיו נחמה ארואסטי	7.
1	מ.ז. גודארד	8.
1	יקותיאל יושע ז"ל, ע"י פנחס אגאיא	9.
1	שמואל לוי שאלתיאל, ע"י בנו רפאל	10.
1	שרה בגיא, ע"י אחיה משה אגבאבא	11.
1	רפאל דבש	12.
1	שרה צרפתי	13.
1	רפאל טרבולוס	14.
2	ישראל פורת	15.
1	יעקב אואדיש, ע"י בנו שמואל	16.
1	אברהם משעאלי	17.
1	מנשה כהן יוחננוף	18.
2	עמרם אבורביע ז"ל, ע"י בנו יוסף אביבי	19.
1	חיים עמקייא, ע"י פנינה אלדר	20.
1	יעקב שלמה רקנטי, ע"י יוסף ארואץ	21.
1	יוסף בן נאים	22.
1	אברהם שמחה	23.
1	אהרן פאפולה	24.
1	אהרן טולידו ז"ל ע"י ישראל סלומון	25.
1	יהודה אונקוט ושאל בן שושן, ע"י ישראל בן שושן	26.
2	חיים בן מנחם חבר	27.
1	משה גלמידי, ע"י יוסף לוי	28.
2	מנחם בן נאים	29.
2	שרינה אשת מנחם בן נאים	30.
1	אברהם שלמה ביגס, ע"י שלמה ביגס	31.
2	יצחק אלחסידי	32.
1	אברהם אלעזר אלחנטי, ע"י אברהם שלמה ביגס	33.
1	יצחק פאבון	34.
1	אליהו חזקיה שאקי, ע"י אברהם קפילי	35.
1	שרה חיים קפילי בת אליהו חזקיה שאקי	36.
1	משה יהודה כהן, ע"י אברהם כהן	37.
2	שלמה פרץ, ע"י יהודה פרץ	38.
1	יעקב שלמה רקנאטי	39.
1	רפאל דבש	40.
1	אליהו נחמה	41.
1	בית אולפנא בית אהרן וישראל חסידי (במקום יחיא לוגאשי)	42.

